

La nova gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans com a obra descriptiva: primeres valoracions

JORDI GINEBRA
Universitat Rovira i Virgili

1. INTRODUCCIÓ

La lingüística és la ciència del llenguatge. La lingüística descriptiva és una branca de la lingüística. La gramàtica descriptiva és una branca de la lingüística descriptiva, tot i que a la pràctica sovint s'utilitza l'expressió *gramàtica descriptiva* com a equivalent de *lingüística descriptiva*. En aquesta exposició seguirem aquesta pràctica.

La gramàtica descriptiva estudia l'estructura i l'ús de les llengües. Aplega dades, detecta regularitats i les ordena d'acord amb hipòtesis i teories. Una característica essencial de la gramàtica descriptiva és que no fa judicis de valor ni formula enunciats prescriptius: busca determinar quins són, com són i com funcionen els elements de la llengua i no pas donar instruccions sobre la manera com cal parlar i escriure. El conegut manual del lingüista britànic John Lyons hi insistia una vegada i una altra: «La primera tasca del lingüista és *descriure* la manera com la gent parla (i escriu) realment la seva llengua, i no *prescriure* com han de parlar i escriure» (Lyons, 1968, p. 43).¹

La gramàtica descriptiva moderna —d'acord amb l'evolució general de la ciència moderna— ha abandonat el recurs a la simple autoritat com a font del progrés del coneixement. Avui el progrés del coneixement científic es materialitza a partir de la dada, de l'argumentació, del raonament i de la construcció o validació de teories. Això implica un diàleg constant amb les aportacions —de dades i raona-

1. És important tenir en compte que està prou estès entre els autors el costum de fer servir el terme *lingüística* com a oposat a *gramàtica normativa*. Per a aquests autors un *lingüista* és sempre una persona que es dedica a la lingüística descriptiva o teòrica, i una persona que es dedica a la gramàtica normativa, en canvi, no és designat mai amb aquest mot.

ments— dels diferents agents implicats en la recerca científica. En concret, això significa que qualsevol contribució a la ciència (qualsevol text científic: article, llibre, treball, informe, nota, etc.) ha de presentar l'evidència que s'ha elaborat a partir de l'intercanvi de dades i argumentacions amb altres contribucions, i a partir de la consideració del que s'anomena *estat de la qüestió*: la síntesi del coneixement disponible —construït per la comunitat científica corresponent— sobre el punt o la matèria que s'estudia. Dit d'una manera més clara: això vol dir que un text que no inclou referències a la bibliografia existent sobre l'objecte de recerca no és un text científic.

Aquesta realitat és tan evident que només cal recordar —ja que som en una universitat i la majoria de nosaltres som professors o alumnes universitaris— que un dels requisits per presentar avui en qualsevol universitat un treball de fi de grau —un treball d'iniciació a la recerca, doncs— és que contingui un apartat amb la llista de referències bibliogràfiques. No s'entendria de cap altra manera.²

2. LIMITACIONS DE LA NOVA GRAMÀTICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS COM A OBRA DESCRIPTIVA (I)

La nova gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans (2016) es presenta com a gramàtica descriptiva. (També es presenta com a gramàtica normativa, però aquest és un punt al qual ens referirem més endavant.) La voluntat d'aparèixer com un treball descriptiu és explícita. En el text de presentació, sota el títol «De la descripció a la norma: el model de llengua de l'Institut d'Estudis Catalans», hi llegim això: «El text de la GRAMÀTICA és, d'una banda, una descripció dels usos dels parlants» (p. XIII). Més endavant, un dels apartats de la introducció té precisament aquest títol: «Una gramàtica descriptiva i normativa» (p. XX-XXII). En aquest apartat s'afirma que la gramàtica «és una obra amb un doble vessant normatiu i descriptiu» (p. XXI), i es conclou que «l'establiment de la norma gramatical no es pot fer adequadament si abans no s'analitzen i es descriuen els fets gramaticals que es volen codificar», de manera que «en aquesta obra s'estableix la norma a mesura que es descriu el funcionament gramatical de la llengua: norma i descripció no es poden deslligar l'una de l'altra» (p. XXI).

Malgrat aquestes paraules, la gramàtica de l'Institut no compleix una de les característiques més bàsiques de la gramàtica descriptiva: no dialoga amb dades i

2. Per a una bona síntesi del mètode científic en la recerca lingüística i sobre la manera de presentar la bibliografia, pot consultar-se López Morales (1994). Per a manuals d'elaboració de tesis, tesis de màster i treballs de fi de grau, sempre amb referències a la qüestió bibliogràfica, vegeu, entre molts altres, Eco (1983, p. 250), Clanchy (1995), Walker (2000) i Beltrán i Fernández (2012).

argumentacions d'altres contribucions ni pretén establir per a cap punt quin és l'estat de la qüestió. Dit amb altres paraules: no conté referències bibliogràfiques, tret d'una al·lusió genèrica a les gramàtiques de Badia i Margarit de 1962 i 1994 i a la *Gramàtica del català contemporani* (2002) impulsada per Joan Solà. És cert que fa una afirmació com aquesta:

«Per a l'elaboració d'aquesta gramàtica s'ha consultat una bibliografia ingent, fent una atenció especial tant als treballs més influents en l'estudi de la gramàtica com als que han tingut més difusió en l'ensenyament i la divulgació de la llengua catalana» (p. xxix). Però és una afirmació sense contingut. Almenys sense contingut científic. ¿Quin estudiant universitari s'atreveria a escriure aquesta frase com a única aportació en l'apartat de referències bibliogràfiques d'un treball de fi de grau?³

Si la gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans no és, doncs, en sentit estricte, una obra descriptiva —o, si es vol, una gramàtica descriptiva científica—, ¿quin paper hi fan les al·lusions a la descripció? Ens hi referirem després, perquè abans ens interessa tractar de dos punts més que també fan evidents les limitacions de l'obra com a text científic de caràcter descriptiu.

3. LIMITACIONS DE LA NOVA GRAMÀTICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS COM A OBRA DESCRIPTIVA (II)

Un fet que també problematitza la classificació de la nova gramàtica de l'Institut com a obra descriptiva és que hi ha unitats o elements de la llengua catalana que no hi són descrits. Certament, es pot adduir, amb raó, que és impossible descriure en un treball tot el conjunt de la llengua. Els textos que es presenten com a descripcions del català, per evitar aquest problema, normalment limiten explícitament l'objecte d'estudi: descriuen el català escrit contemporani, el català de Joanot Martorell, el català parlat pels joves, el català de Menorca. Informar el lector dels límits de la matèria d'estudi és una de les característiques del treball científic.

La gramàtica de l'IEC no fa cap declaració de restricció en aquest sentit. Encara més, un dels trets de l'obra que apareix destacat a la introducció és precisament l'atenció a la variació, tant geogràfica com de registre (p. xxiii i seg.). En canvi, al llarg de les seves pàgines no s'hi recullen, per exemple, formes tan esteses en el català parlat com els gerundis *capiguent*, *sapiguent* o *siguent*, o els participis

3. Gemma Rigau ens fa notar que a la gramàtica s'hi indica que «està previst que una futura edició en línia pugui incorporar una relació bibliogràfica extensa i classificada temàticament» (p. xxx). El fet és que avui, dos anys després, no s'ha publicat aquesta relació. Aprofitem la revisió de proves (agost del 2020) per indicar que el 2019 ha aparegut la bibliografia (IEC, 2019). És una bibliografia molt completa i molt ben feta, que atenua —però no invalida— el que diem en aquest paràgraf.

capigut i *sapigut*. Tampoc no es recull l'adverbi col·loquial *poder*. No es fa cap referència a la rica variabilitat formal d'un element tan central en el sistema com el pronom personal plural de primera i segona persones (només es consigna *nosaltres* i *vosaltres*). No s'indica que els verbs d'àpats —*esmorzar*, *dinar*, *berenar*, *sopar*— es construeixen marginalment, però gairebé des dels orígens de l'idioma, amb complement directe (Cremades i Ginebra, en premsa). Ni es fa cap al·lusió a la vitalitat —recessiva però real— de les formes plenes dels pronoms febles en el català central (Feliu, 2021).⁴

Un estudi descriptiu pot ometre una dada per error o perquè, simplement, no la coneix. Vicissituds com aquesta formen part del treball científic, i s'han d'acollir amb indulgència. La recerca posterior pot aportar més dades i corregir errors. Ara: en el cas de les dades que hem adduït com a exemples és impensable que els autors de la gramàtica no les hagin recollit per error o perquè no les coneixen. Per tant, són dades que han estat omeses voluntàriament. Són dades que han estat deixades de banda —i aquesta és la clau— perquè s'ha realitzat una selecció del material observat. (I aquestes afirmacions no tenen voluntat crítica, sinó que intenten simplement analitzar i caracteritzar l'orientació de la gramàtica.)

I seleccionar és valorar. En canvi, com hem dit, la gramàtica descriptiva no fa valoracions: busca i troba dades, les recull, les ordena, les analitza i les emmarca en teories. Si la gramàtica de l'Institut selecciona les dades —les valora, doncs—, llavors no la podem qualificar de descriptiva.⁵

4. LIMITACIONS DE LA NOVA GRAMÀTICA DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS COM A OBRA DESCRIPTIVA (III)

La nova gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans presenta una altra limitació com a treball científic descriptiu. En aquest cas es tracta, però, d'una limitació que podríem anomenar *ordinària*, i que, per ella mateixa, no invalidaria l'obra com a gramàtica descriptiva. De tota manera, de cara precisament al progrés del treball científic, podríem dir que és obligatori de parlar-ne, ni que sigui breument. Ens referim al fet que la gramàtica descriu certs fenòmens del català de manera inadequada, confusiória o clarament errònia. La llista no és curta i, per tant, com que no ara no disposem de més espai, exemplificarem només amb una qüestió.

4. El comportament transitiu dels verbs d'àpats és matèria de judici normatiu —se'n diu que «no admeten en cap cas aquest ús transitiu» (p. 841)—, però no apareix com a dada descrita.

5. L'enyorat Jesús Tusón escrivia: «la gramàtica descriptiva camina por derroteros muy diversos [dels de la gramàtica normativa]: no le interesa establecer unos patrones a los que todo hablante deba atenerse, [...] pretenderá descubrir las constantes de un sistema lingüístico con el fin de formular ciertos principios de carácter general a su propósito» (1980, p. 19).

En les pàgines dedicades a les oracions de relatiu, i més en concret a les que tracten de les relatives lliures o semilliures (que corresponen a les que la gramàtica tradicional denominava *relatives substantives*), ens trobem amb el paràgraf següent:

Les relatives lliures i semilliures amb un relatiu referit a humans poden fer totes les funcions sintàctiques pròpies d'un sintagma nominal: de subjecte (*Qui tot ho vol tot ho perd*), de complement directe (*Ajudaràs aquell qui t'ajudi*), de complement indirecte (*Déu dona faves a qui no té queixals*), de complement de règim preposicional (*Pensava en els qui passen fam*), d'atribut (*Presumeixen de ser qui són*), de complement d'adjectiu (*És fidel a qui l'ha ajudat*), etc. (p. 1049)

A continuació, es fa aquesta puntualització:

Ara bé, les funcions que pot fer el relatiu *qui* dins la seva oració es limiten a la de subjecte o de complement directe, com mostren els exemples anteriors, i també d'atribut (*Tu ja no ets qui eres*). (p. 1049, subratllat nostre)

Tanmateix, «els exemples anteriors» no mostren el relatiu *qui* fent de subjecte o de complement directe de l'oració de relatiu. Només el mostren fent de subjecte:

Qui tot ho vol tot ho perd. [*qui*: subjecte de *vol*]
Ajudaràs aquell qui t'ajudi. [*aquell qui*: subjecte de *ajudi*]
Déu dona faves a qui no té queixals. [*qui*: subjecte de *té queixals*]
Pensava en els qui passen fam. [*els qui*: subjecte de *passen fam*]
Presumeixen de ser qui són. [*qui*: subjecte de *són*]
És fidel a qui l'ha ajudat. [*qui*: subjecte de *ha ajudat*]

Encara més. En el penúltim exemple, el *qui*, ¿no deu ser pas atribut, i no subjecte, de *són*? Si fos el cas —com sembla que és—, no caldria haver escrit el paràgraf 1 sinó, per exemple, un com el 2:

1. «Ara bé, les funcions que pot fer el relatiu *qui* dins la seva oració es limiten a la de subjecte o de complement directe, com mostren els exemples anteriors, i també d'atribut (*Tu ja no ets qui eres*)». (p. 1049, subratllat nostre)

2. Ara bé, les funcions que pot fer el relatiu *qui* dins la seva oració es limiten a la de subjecte o d'atribut, com mostren els exemples anteriors, i també de complement directe.

Els problemes, de tota manera, no s'acaben aquí. La gramàtica, dues pàgines més endavant, torna a repetir l'afirmació: «Com ja s'ha dit en el § 27.5.la, els relatius referits a humans sense antecedent poden funcionar dins l'oració de relatiu

com a subjecte, com a complement directe i, més esporàdicament, com a atribut» (p. 1051). Això ha de fer pensar que la primera afirmació no responia a un lapsus.

Perquè no es tracta d'un lapsus, efectivament, sinó d'una afirmació errònia, ja que el relatiu referit a humans, en una relativa lliure, pot fer altres funcions, com mostren els textos següents, obtinguts de la xarxa amb pocs minuts amb el cercador de Google: «Em resulta fàcil oferir un xec en blanc a aquell en qui confio», «Em casaré amb qui vulgui» i «Si al manco sabéssim de qui es fia!».

Fixem-nos en la part final de la tornada del tema *Amb tu*, del grup de pop català CyBee, amb tres clàusules seguides que són relatives lliures amb relatiu preposicional: «Era en tu en qui pensava, / Era en tu en qui somiava, / És amb tu amb qui vull compartir».

De fet, aquesta dada ja apareix a la *Gramàtica del català contemporani*, on es diu explícitament que la forma *qui*, en una relativa lliure, pot fer de règim preposicional, i s'exemplifica amb l'oració *No et fiïs de qui no em fio jo* (Solà, 2002, p. 2495). ¿És possible, doncs, que els autors de la gramàtica de l'Institut no hagin consultat una de les tres úniques referències bibliogràfiques que citen?

Però el més sorprenent de tot és el que direm ara. Molt poc després d'haver afirmat, dues vegades, que el relatiu sense antecedent referit a humans pot funcionar dins l'oració de relatiu com a subjecte, complement directe i, esporàdicament, com a atribut, al revers del full on es fa l'afirmació per segona vegada, es fa referència a casos en què «el relatiu fa funció d'un complement que porta preposició» (p. 1052), i s'exemplifica el fenomen amb frases com *Dona-ho a qui ells ho van prendre* (on el *qui* fa de complement indirecte de la relativa) o *Si voleu vèncer heu de ser pacients amb qui calgui ser-ho* (on el *qui* és complement del pronom adjectival *ho* de la subordinada).

Per tant, com hem vist fa un moment i com mostra la mateixa gramàtica, el relatiu sense antecedent referit a humans pot funcionar dins l'oració de relatiu com a subjecte, complement directe i atribut, però també com a complement indirecte, complement preposicional de règim i complement d'un adjectiu. La incoherència del text gramatical és, certament, difícil d'explicar.

5. LA GRAMÀTICA NORMATIVA

Al final del segon apartat ens demanàvem quin paper fan les al·lusions a la descripció en una obra que no és una gramàtica descriptiva. Pensem que la resposta és relativament clara, per bé que abans de formular-la ens sembla convenient fer uns quants comentaris. Direm coses que per a molts seran evidents, però que tornem a posar damunt la taula perquè són necessàries per entendre bé el punt al qual volem arribar.

La gramàtica normativa o prescriptiva és, d'acord, per exemple, amb el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, el «conjunt de normes relatives a l'estructura d'una llengua que s'han de seguir per parlar-la i escriure-la correctament» (DIEC2, s. v. *gramàtic gramàtica*). Es tracta d'una definició tradicional, que es pot substituir per d'altres de més noves, com ara la que faria dir que la gramàtica normativa és la que estableix com és la varietat estàndard d'un idioma (o la que estableix les línies principals de la varietat estàndard d'un idioma), però que és substancialment adequada a la realitat. Avui —després tornarem sobre aquest punt— molts lingüistes objectarien que el concepte de «parlar i escriure correctament un idioma» és un concepte obsolet, que cal substituir per la idea d'«adequació» a la varietat o al registre, i que, per tant, la definició del diccionari de l'IEC milloraria si es digués una cosa com «conjunt de normes que s'han de seguir per parlar i escriure en la varietat estàndard»; si deixem ara de banda aquest detall, la definició de l'IEC —hi insistim— és prou adequada.

El més important és tenir en compte els dos elements essencials de la gramàtica normativa. En primer lloc, que és una activitat amb finalitats pràctiques; un conjunt d'instruccions o de pautes de comportament. Ens diu com *ha de ser* la llengua (fa, per tant, judicis de valor). Els enunciats de la gramàtica descriptiva són assercions: enunciats dels quals es pot dir si són veritables o falsos. Els enunciats de la gramàtica normativa no són assercions.⁶

I, en segon lloc, que la varietat que genera és una varietat convencional i selectiva. És la varietat que, per convenció, es considera adequada en els àmbits d'ús formals. I és selectiva perquè prescindeix de trets que, de fet, pertanyen a la llengua. Tot plegat explica que s'hagi dit que fer gramàtica normativa és, en realitat, fer un acte polític.⁷

6. Vegeu també Lloret i Mascaró (2009, p. 97). Per a més afirmacions sobre el caràcter regulador i pràctic de la gramàtica normativa i la manera com es contraposa a la gramàtica descriptiva, vegeu entre altres —són autors que fan els comentaris a partir de llengües diferents—, a més del citat Tusón (1980, p. 15-22), Hjelmslev (1928, p. 20 i 241-242), Roca Pons (1976, p. 25-26), Lyons (1984, p. 39-45), Cuenca (2001, p. 19-23) i Gardes Tamine (2012, p. 16-18). És cert que, des de la publicació el 1891 de l'obra *The scope and method of political economy*, de John N. Keynes, en altres àmbits del coneixement es fa servir l'etiqueta *ciència normativa*, i que això pot fer pensar que, contràriament al que diem aquí, la normativa pot ser catalogada com a ciència. Però seria un miratge, perquè en aquests altres àmbits —les ciències econòmiques i socials— la *ciència normativa* es defineix com el cos sistemàtic de coneixements que conformen els criteris sobre què *ha de ser*. I, en canvi, s'insisteix que aquesta disciplina pertanyi a una esfera del saber diferent de la de la ciència positiva o descriptiva. Tampoc no ens ha de desorientar el títol —volgudament provocador— d'un capítol d'un llibre del conegut historiador de la lingüística Sylvain Auroux, que és precisament «La linguistique est une science normative» (Auroux, 1998, p. 221-289), perquè se situa en un nivell de debat que no és el d'aquesta exposició.

7. El primer a fer aquesta afirmació va ser, als anys trenta, el filòsof i polític italià Antonio Gramsci (Gramsci, 2012, p. 254).

En aquesta exposició no ens interessa tractar de les raons per les quals les comunitats lingüístiques contemporànies es doten de varietat estàndard, ni de les raons, per tant, que legitimen l'existència de la gramàtica normativa —considerem que és un punt prou explicat, justificat i conegut. Tampoc no volem denunciar —ni justificar— els camins pels quals les diferents comunitats lingüístiques han construït els seus estàndards. Quan diem que l'estàndard és la varietat que, per convenció, es considera adequada en els àmbits d'ús formals, es pot aduir que històricament, en molts casos, aquesta convenció no ha estat el resultat de cap acord social, sinó de la imposició d'una determinada classe social o econòmica, que ha «elevat» la seva varietat de classe a la condició de varietat «de tothom». És cert. Però, en relació amb el que ara ens ocupa, això no és rellevant. El que cal destacar és que, independentment dels orígens, del procés i dels agents que hi hagin intervingut, la varietat estàndard és la modalitat —convencional i resultat d'un procés de selecció de trets— dels àmbits d'ús formals. I que és acceptada per tothom.

6. LA GRAMÀTICA DESCRIPTIVA I LA GRAMÀTICA NORMATIVA

El que ens interessa posar en relleu és la radical diferència ontològica entre la gramàtica descriptiva i la gramàtica normativa. La gramàtica descriptiva, com hem dit al començament, és una ciència. La gramàtica normativa, en canvi, és una activitat amb finalitats polítiques. La naturalesa de les dues «gramàtiques» té poc a veure. ¿Com és que, llavors, l'Institut d'Estudis Catalans afirma, com hem vist, que «norma i descripció no es poden deslligar l'una de l'altra»? ¿Es tracta d'una afirmació errònia?

No. Tradicionalment, la llengua considerada «correcta» —que correspon, en termes generals, amb la varietat que avui anomenem estàndard— estava determinada per obres de gramàtics, escriptors i homes de lletres que imposaven com a models —sobretot a través de l'escola— uns trets que responien a convencions socials, a la imitació d'autors de prestigi o dels usos de les classes socials altes, a gustos o a prejudicis. La història dels grans estàndards europeus formats per processos que en podríem dir de sedimentació històrica —l'anglès, el francès, l'espanyol, etc.— és la història dels avatars relacionats amb tots aquests factors.

Amb l'Estat nacional contemporani —i sobretot a partir del segle xx— hi ha moltes esferes de la intervenció dels poders públics en la societat que es tecnifiquen. Els governs es doten de plantilles d'experts que els orienten o que busquen aplicar políticament models d'actuació basats en la racionalització i l'eficàcia. El creixent desenvolupament de la ciència i la tecnologia no és aliè a aquest fenomen (García-Pelayo, 1974, p. 53). Per a gairebé totes les àrees possibles d'intervenció

pública es desenvolupen coneixements orientats a la pràctica. És el moment del naixement de les anomenades «ciències aplicades».

La lingüística com a ciència es mostra sensible a aquesta conjuntura, i apareix llavors la idea de la *planificació lingüística* com a ciència aplicada: com a lingüística aplicada. Això significa —almenys sobre el paper— que per resoldre els conflictes sociolingüístics del món contemporani els governs poden recórrer a tècnics de política lingüística: experts en lingüística i sociolingüística que els ajudaran a solucionar els problemes d'acord amb els seus coneixements de la matèria.

Aquesta idea també arriba a l'esfera dels problemes relacionats amb la creació, revitalització i actualització de varietats estàndard dels idiomes. La consolidació d'una varietat estàndard ja no depèn —o es considera que no ha de dependre— de la força política o cultural d'una classe, del caprici estètic d'un grup d'il·lustrats, sinó també del treball tècnic del lingüista. Del treball tècnic que hem convingut d'anomenar *planificació lingüística del corpus*.⁸

Així, al segle xx —sobretot a partir de la segona meitat—, la gramàtica normativa, sense deixar de ser —com hem dit— una activitat eminentment política, passa a adquirir un component tècnic. Passa a dependre, en part, de la planificació lingüística del corpus —d'una ciència aplicada. Avui aquesta idea és una idea general: per modificar, per exemple, un ordenament ortogràfic —activitat política— es recorre al treball del lingüista —el tècnic en la matèria.

7. LA PLANIFICACIÓ DEL CORPUS

La planificació del corpus (de vegades denominada *planificació formal*) és el conjunt d'intervencions sobre el codi lingüístic: sobre l'ortografia, la pronúncia, la gramàtica, el lèxic i els llenguatges d'especialitat. Busca produir un canvi en la llengua mateixa o en una o més de les seves varietats. La finalitat principal de la planificació del corpus consisteix, en un escenari de normalització (o d'inici d'un procés de normalització), en l'establiment de la varietat estàndard de la llengua. En un escenari de normalitat (o de tendència o aspiració a la normalitat), consisteix en la consolidació, modernització i actualització de l'estàndard.

Cal insistir en la idea que la consolidació, modernització i actualització d'un estàndard són objectius polítics. Els coneixements del tècnic han de servir per

8. Encara que de fet, com se sap, des del punt de vista estricte de la cronologia, l'expressió *planificació lingüística*, encunyada per Einar Haugen el 1959, indicava al començament només la planificació lingüística del corpus. Va ser Heinz Kloss que posteriorment, el 1969, va establir la distinció actual, dins la planificació lingüística, entre *planificació del corpus* i *planificació de l'estatus*.

aconseguir aquests objectius polítics. I entre els coneixements fonamentals que el tècnic que treballa en la consolidació, modernització i actualització d'un estàndard ha de tenir avui —que ha de tenir avui el gramàtic normatiu— hi ha el coneixement de la gramàtica descriptiva de la llengua. La diferència entre l'activitat normativa del segle XVII, XVIII i XIX (que operava bàsicament a partir de percepcions personals, de la intuïció, de gustos, de prejudicis, de pressions socials, etc.) i l'activitat normativa dels segles XX (sobretot a partir de meitat de segle) i XXI és que aquesta darrera —que per aquesta raó ara anomenem *planificació del corpus*— opera havent incorporat un coneixement científicotècnic: la gramàtica descriptiva. Per això avui no es pot fer prescripció —activitat normativa, treball de planificació del corpus— sense descripció.⁹

Encara que sigui a risc de semblar trivials, exemplificarem breument de quina manera interactua la planificació del corpus amb el coneixement de la gramàtica descriptiva. Suposem que tenim dos idiomes. En l'idioma A l'oposició entre vocals llargues i breus no té valor fonològic. En l'idioma B, sí. Suposem que l'idioma A manleva mots de l'idioma B, i el planificador reflexiona sobre quines normes d'adaptació cal establir per acollir en la llengua A aquests mots de la llengua B. Podria pensar que seria molt bonic mantenir en els mots manlevats el contrast entre vocals llargues i breus, i establir llavors la norma que els manlleus de l'idioma B mantindran en la llengua A les seves particularitats quant al valor fonològic de la llargada vocàlica. El gramàtic descriptiu li hauria de dir llavors que aquesta norma és inadequada, perquè va contra un element central del sistema fonològic de la llengua A, i és, per tant, una norma que —encara que es vulgui— no es podrà seguir.

Aquest supòsit pot semblar banal, però potser no és sobrer dir que durant uns quants segles els gramàtics normatius (perquè no tenien bons coneixements de gramàtica descriptiva) van intentar —i sovint van aconseguir— «forçar» les llengües europees per adaptar-ne la modalitat formal a les característiques del llatí, que era la llengua de prestigi.¹⁰ (Els gramàtics normatius, doncs, a més de no tenir bons coneixements de gramàtica descriptiva, tenien un prejudici, que és una cosa que s'intenta abandonar en el treball contemporani de planificació lingüística.)

El planificador —el gramàtic normatiu— no pot regular contra el sistema de la llengua i, per tant, l'ha de conèixer bé (gramàtica descriptiva). En català, per exemple, no hi ha mots esdrúixols amb la penúltima sí-laba travada (Bonet i Lloret, 1998, p. 205), i això explica per què l'articulació que correspon a una seqüèn-

9. El gramàtic normatiu —el tècnic en planificació lingüística del corpus—, a més de saber gramàtica descriptiva, ha de tenir altres coneixements, com ara coneixements de política lingüística, de sociolingüística i de didàctica de la llengua.

10. Es poden llegir uns quants exemples d'aquest fenomen, en relació amb la llengua anglesa, a Palmer (1975, p. 19-27).

cia com *conèixer-nos* es realitza com si estigués escrita *coneixe'ns*. Pot tenir lògica que el planificador prescrivís que, per analogia gràfica amb els altres verbs, s'hagi d'escriure *conèixer-nos*. Però no en tindria —perquè aniria contra el sistema de la llengua— que, a més, prescrivís que la pronúncia normativa de la seqüència hagués de ser [kunéʃərnus].

La gramàtica descriptiva, d'altra banda, proporciona l'utilatge conceptual apropiat per organitzar, racionalitzar i formular la norma lingüística. I també orienta en molts altres aspectes. El planificador ha de saber quin ha estat l'ús d'un tret al llarg de la història de la llengua, perquè això el pot ajudar a acceptar-lo o rebutjar-lo; ha de saber, en relació amb el sistema lingüístic, quins elements depenen estructuralment dels altres i de quina manera, etc.

Particularment valuós és el coneixement de l'extensió dels fenòmens. Un estàndard serà més difícil d'actualitzar, per exemple, si els parlants perceben que és una varietat que s'allunya excessivament de la seva llengua espontània. El planificador —el gramàtic normatiu— ha de conèixer bé com és i com funciona la llengua espontània dels parlants —ha de tenir, doncs, els corresponents coneixements de gramàtica descriptiva. No estem defensant que el planificador hagi d'admetre en l'estàndard tots els trets de la modalitat espontània dels parlants. Potser no n'admetrà un perquè no té gens de tradició en la llengua escrita —i la tradició escrita també és un factor de consolidació. Potser no l'admetrà perquè es tracta del calc sintàctic flagrant d'un altre idioma. Ara: sigui quina sigui la decisió que prengui, el que és fonamental és que ho faci coneixent l'ús real dels parlants. Cal fer el mateix raonament en relació amb la variació geogràfica. Un estàndard pot ser més difícil de consolidar territorialment si rebutja un tret que és molt viu en una àrea del domini lingüístic. O, almenys, pot ser difícil de consolidar en aquella àrea. El planificador pot decidir, per alguna raó justificada, continuar rebutjant aquell tret. Però ha de saber que és viu en aquella àrea.

8. LA DESCRIPCIÓ, *ANCILLA NORMAE*

Quan l'Institut d'Estudis Catalans afirma, en relació amb la descripció i la prescripció, que no es poden deslligar l'una de l'altra, té raó, doncs. Perquè avui —això no era així, per exemple, entre bona part dels prescriptivistes catalans dels anys seixanta— seria difícil trobar cap gramàtic dedicat al treball normatiu que no pensi que l'establiment de les normes lingüístiques ha de fonamentar-se en estudis descriptius. La gramàtica descriptiva és un instrument imprescindible, *sine qua non*, per a la gramàtica normativa. No es pot fer prescripció sense descripció. I, per tant, com diu l'Institut, norma i descripció no es poden deslligar l'una de l'altra. No es poden deslligar l'una de l'altra —afegim— *en una gramàtica*

normativa. O, si es vol, en una *bona* gramàtica normativa. (L'afirmació inversa no és certa, en canvi: en una gramàtica descriptiva la norma i la descripció no van lligades.)

Ara: això no vol dir que es pugui identificar una disciplina amb l'altra. La prescripció no és descripció. L'establiment (o l'actualització, o la modernització) d'un estàndard és una tasca política. I la ciència gramatical, en el marc de la tasca prescriptiva, és una eina: una *ancilla normae*. La nova gramàtica de l'Institut és un exemple, en aquest punt, de voluntat d'atendre les exigències de la planificació lingüística del corpus —les exigències de la gramàtica normativa del segle XXI: cal partir de la descripció. La nova gramàtica incorpora, així, la descripció que «necessita» per perfilar, modificar o refermar els diferents punts de la llengua normativa. Aquesta és, pensem, la resposta a la pregunta que ens fèiem al final de l'apartat 2: ¿Quin paper fan en la nova gramàtica les al·lusions a la descripció? El paper d'informar el lector que l'obra, efectivament, està elaborada seguint un dels requisits bàsics del treball actual en normativa lingüística.

I això és el que hem d'entendre que ens vol dir l'Institut. No pas exactament el que s'afirma en algun passatge de l'obra —és a dir: que és una gramàtica descriptiva—, sinó el que s'afirma en d'altres: que és una obra normativa que se serveix de la descripció. La gramàtica, així, conté passatges descriptius. Però no és una obra descriptiva.¹¹

9. LA NOVA GRAMÀTICA DE L'INSTITUT, OBRA NORMATIVA

De fet, afirmar que la nova gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans no és una gramàtica descriptiva no hauria de causar sorpresa. En realitat, la mateixa obra ho explica d'una manera prou clara: «El text de la GRAMÀTICA és, d'una banda, una descripció dels usos dels parlants; però també és el fruit d'una sèrie de “pre-judicis” sobre la llengua. Aquests judicis previs s'observen en la selecció dels usos que la GRAMÀTICA descriu i en el marcatge d'una bona part d'aquests usos» (p. XIII).

La referència a la «selecció dels usos que la gramàtica descriu» és coherent amb el que observàvem al punt 3: que hi ha unitats o elements de la llengua catalana que no són descrits a la gramàtica i que, per tant, s'ha realitzat una selecció —una valoració— del material observat; que, per tant —com és pertinent que passi en una gramàtica normativa—, la descripció està al servei de la prescripció.

11. Aquesta afirmació contradiu la que figura a Ginebra (2017, p. 13), que va ser el fruit d'una anàlisi encara poc aprofundida d'aquest aspecte de la gramàtica de l'IEC. I, ja que aquesta intervenció es realitza en un congrés dedicat a Pompeu Fabra, cal que recordem, d'altra banda, que la característica «partir de la descripció», en la tradició normativa catalana, no és una novetat de la gramàtica de l'Institut, sinó precisament un dels trets més destacats del treball de Fabra.

També aquest aspecte apareix indicat a la gramàtica, tot i que en aquest cas amb un punt d'imprecisió: «Una gramàtica descriptiva es limita a recollir els usos; una gramàtica descriptiva i alhora prescriptiva valora els usos en funció de les restriccions que aquests usos tenen en el discurs real dels parlants i de la seva valoració social» (p. XIII-XIV).¹²

I, efectivament, després d'haver fet la valoració pertinent, d'haver seleccionat uns determinats usos i d'haver prescindit dels altres, tot el que queda dins de la gramàtica és —si no es diu obertament el contrari— llengua valorada com a normativa. Tenint en compte això, en el progrés expositiu de l'obra la distinció descripció/prescripció s'anul·la, perquè només es descriu el que s'estableix com a normatiu (hi insistim: tret que es digui explícitament, perquè convingui per la raó que sigui, que un determinat tret no ho és). És així com cal entendre, doncs, la frase següent: «La condició normativa de la GRAMÀTICA DE LA LLENGUA CATALANA es presenta a través de la descripció dels usos i de llur posició en un espectre de possibilitats generals i restringides» (p. xv). I també la manera com cal entendre que es digui que «és una gramàtica que presenta la norma a mesura que es descabdella la descripció detallada de les formes i construccions lingüístiques», o que «s'estableix la norma a mesura que es descriu el funcionament gramatical de la llengua» (p. XXI). La «tècnica legislativa» de l'obra ha estat, doncs, la d'establir els enunciats normatius amb fórmules descriptives.

10. LA NOVA GRAMÀTICA DE L'INSTITUT, OBRA HIPERNORMATIVA

Com que la nova gramàtica ha volgut intervenir en el terreny dels registres informals —i aquesta és una de les característiques que tant l'IEC com la comunitat receptora de l'obra han fet ressaltar més—, incorpora els elements, formes i trets d'aquests registres que estableix com a normatius. I exclou de la descripció —dels enunciats normatius formulats descriptivament— els elements, formes i trets que no accepta ni tan sols en els registres informals (en alguns casos —pocs—, per conveniència expositiva, sí que rebutja explícitament algun tret). La qüestió de si els registres informals d'una llengua poden ser objecte de regulació normativa és complexa i polèmica, però no la tractarem aquí. El que és important ara és que l'Institut d'Estudis Catalans ha decidit intervenir en aquesta esfera de la llengua. De manera que, després de la promulgació de la nova gramàtica, hi ha, en català,

12. Pensem que la imprecisió, almenys per al qui hagi tingut la paciència de seguir fins aquí la nostra exposició, es fa molt evident. Per evitar la imprecisió calia haver substituït el passatge «una gramàtica descriptiva i alhora prescriptiva» per aquest altre: «una gramàtica prescriptiva» (tornarem després breument sobre aquest punt), ja que, com s'ha explicat, avui una bona gramàtica prescriptiva sempre se serveix de la descripció.

trets dels registres informals que són normatius i trets que no ho són. La gramàtica instaura, doncs, un doble nivell de normativitat. Hi ha una normativa per als registres formals i una normativa per als registres informals. La gramàtica esdevé, doncs, una gramàtica extremament normativa: una gramàtica hipernormativa.¹³

En aquest estat de coses, el fet que s'abandonin els adjectius *correcte* i *incorrecte* és, en el fons, més aviat anecdòtic. Un usuari de la llengua pot entendre amb relativa facilitat que el pronom *naltres* no sigui adequat en els registres formals. Si, a més, se li fa entendre que tampoc no hi pot recórrer en els registres informals, potser li resultarà indiferent que no hi pugui recórrer perquè és «incorrecte» o perquè és «inadequat als registres informals». El que és important —i potser un efecte greu no buscat— és que aquest usuari pot pensar que *naltres* no és català, o que és «mal català».

11. CONCLUSIONS I DARRERS COMENTARIS

La conclusió d'aquesta primera valoració de la nova gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans com a text descriptiu és senzilla: la nova gramàtica de l'Institut d'Estudis Catalans no és una obra descriptiva. En canvi, cal posar en relleu que és una obra elaborada seguint una de les exigències del treball actual en gramàtica normativa: per a l'establiment i la formulació dels preceptes, cal tenir en compte la descripció. I també cal destacar, tot i que tractar d'aquest punt no era un dels propòsits inicials de l'exposició, que, contràriament al que pot semblar a primer cop d'ull, la nova gramàtica de l'Institut és, de fet, una gramàtica hipernormativa.

Una qüestió que es relaciona amb el que hem exposat aquí, i que valdria la pena d'estudiar amb detall, és per què l'Institut d'Estudis Catalans presenta el seu nou text normatiu —sense deixar de dir que té caràcter prescriptiu— com a obra de gramàtica descriptiva. I per què sembla que es mou de vegades en un terreny ambigu entre una disciplina i l'altra. Potser té a veure amb la percepció social generalitzada —que, lògicament, transcendeix el món de la lingüística i de les llengües— que les actituds prescriptivistes no són desitjables —i llavors, per tant, sempre és més amable presentar-se com a descriptivista que com a prescriptor. Potser té a veure amb el fet que, en l'àmbit de la lingüística acadèmica contemporània, almenys en certs cenacles influents, la gramàtica normativa té poc prestigi. Potser respon a una simple estratègia d'actuació pública —legítima. O potser té el propòsit, lloable, de fer baixar el que podríem denominar la *hipertensió normati-*

13. De fet —però deixarem aquest punt de banda—, el nivell de normativitat és triple, perquè la gramàtica també atén els nivells de màxima formalitat. Vegeu Institut d'Estudis Catalans (2018).

va que viu la societat catalana en relació amb la seva llengua (o, almenys, els col·lectius que s'hi senten particularment compromesos). Segui com sigui, es tracta d'una qüestió oberta. Qualsevol aportació serà benvinguda.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AUROUX, Sylvain (1998). *La raison, le langage et les normes*. París: PUF.
- BELTRÁN SÁNCHEZ, Emilio; FERNÁNDEZ DOMINGO, Jesús Ignacio (2012). *Haciendo una tesis*. València: Tirant Humanidades.
- BONET, Eulàlia; LLORET, Maria-Rosa (1998). *Fonologia catalana*. Barcelona: Ariel.
- CLANCHY, John (1995). *Cómo se hace un trabajo académico: Guía práctica para estudiantes universitarios*. Saragossa: Prentas Universitarias de Zaragoza.
- CREMADES, Elga; GINEBRA, Jordi (en premsa). «Els verbs d'àpats en català i en les llengües romàniques». A: *Actes del XVIII Col·loqui de l'AILLC (Bucarest, 2018)*.
- CUENCA, Maria Josep (2001). «Norma, gramàtica i teoria lingüística». A: PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *Societat, llengua i norma: A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*. Benicarló: Alambor, p. 13-40.
- DIEC2 = Institut d'Estudis Catalans (2007).
- ECO, Umberto (1983). *Cómo se hace una tesis*. 5a ed. Barcelona: Gedisa.
- FELIU, Francesc (2021). «Estandardització, consciència lingüística i canvi lingüístic. A propòsit de la proclisi de les formes plenes dels pronoms en el català central». A: PRADILLA, Miquel Àngel (coord.). *De llengua i societat: De la proposta fabriana a la reforma normativa de l'IEC*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 15-31.
- GARCÍA-PELAYO, Manuel (1974). *Burocracia y tecnocracia y otros escritos*. Madrid: Alianza Universidad.
- GARDES TAMINE, Joëlle (2012). *La grammaire: méthodes et notions*. París: Armand Colin.
- GARVIN, Paul L. (1983). «Le rôle des linguistes de l'École de Prague dans le développement de la norme linguistique tchèque». A: BÉDARD, Édith; MAURIS, Jacques (ed.). *La norme linguistique*. Quebec: Conseil Supérieur de la Langue française; París: Éditions Robert, p. 141-152.
- GINEBRA, Jordi (2017). *La nova normativa de l'Institut d'Estudis Catalans: Guia pràctica*. Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili.
- GRAMSCI, Antonio (2012). «Note per una introduzione allo studio della grammatica». A: GRAMSCI, Antonio. *Letteratura e vita nazionale*. Breslau: Createspace Independent Publishing Platform, p. 248-257.
- HAUGEN, Einar (1959). «Planning for a standard language in modern Norway». *Anthropological Linguistics*, vol. 1, núm. 3, p. 8-21.
- HJELMSLEV, Louis (1928). *Principes de grammaire générale*. Copenhaguen: Bianco Lunos Bogtrykkeri.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1990). *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana I. Fonètica*. Barcelona: IEC.
- (2007). *Diccionari de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: Edicions 62: Enciclopèdia Catalana.
- (2016). *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: IEC.

- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2018). «Sobre la variació i la prescripció en les orientacions normatives de la Secció Filològica». *Documents de la Secció Filològica V*. Barcelona: IEC, p. 33-48.
- (2019). *Gramàtica de la llengua catalana. Bibliografia*. Barcelona: IEC.
- KLOSS, Heinz (1969). *Research possibilities on group bilingualism: A report*. Quebec: Centre International de Recherche sur le Bilinguisme. També disponible en línia a: <<http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED037728.pdf>>.
- LLORET, Maria-Rosa; MASCARÓ, Joan (2009). «La Gcc i Joan Solà vistos de prop». A: NOGUÉ, Neus; BOIX, Emili; BONET, Sebastià; PAYRATÓ, Lluís (ed.). *Joan Solà: 10 textos d'homenatge*. Barcelona: Empúries, p. 77-106.
- LÓPEZ MORALES, Humberto (1994). *Métodos de investigación lingüística*. Salamanca: Ediciones Colegio de España.
- LYONS, John (1968). *Introduction to theoretical linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (1984). *Introducción al lenguaje y a la lingüística*. Barcelona: Teide. [Versió original anglesa: *Language and linguistics*. Londres; Cambridge: Cambridge University Press, 1981]
- PALMER, Frank (1975). *Teoría gramatical*. Barcelona: Península. [Versió original anglesa: *Grammar*. Londres: Penguin, 1971]
- ROCA PONS, Josep (1976). *Introducción a la gramática*. 4a ed. Barcelona: Teide.
- SOLÀ, Joan (2002). «Les subordinades de relatiu». A: SOLÀ, Joan; LLORET, Maria-Rosa; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries, p. 2455-2565.
- SOLÀ, Joan; LLORET, Maria-Rosa; MASCARÓ, Joan; PÉREZ SALDANYA, Manuel (dir.) (2002). *Gramàtica del català contemporani*. Barcelona: Empúries. 3 v.
- TUSÓN, Jesús (1980). *Teorías gramaticales y análisis sintáctico*. Barcelona: Teide.
- WALKER, Melissa (2000). *Cómo escribir trabajos de investigación*. Barcelona: Gedisa.